

Ottiliana 49

Fornlämning RAÄ Ystad 50:1, L1988:3379
Ystads kommun och socken, Skåne län
Arkeologisk kontroll och schaktningsövervakning år 2017.
Jan Kockum och Krister Kåm Tayanin

Titel: Ottiliana 49
Författare: Jan Kockum och Krister Kàm Tayanin
Kulturmiljörapport: 2022:24

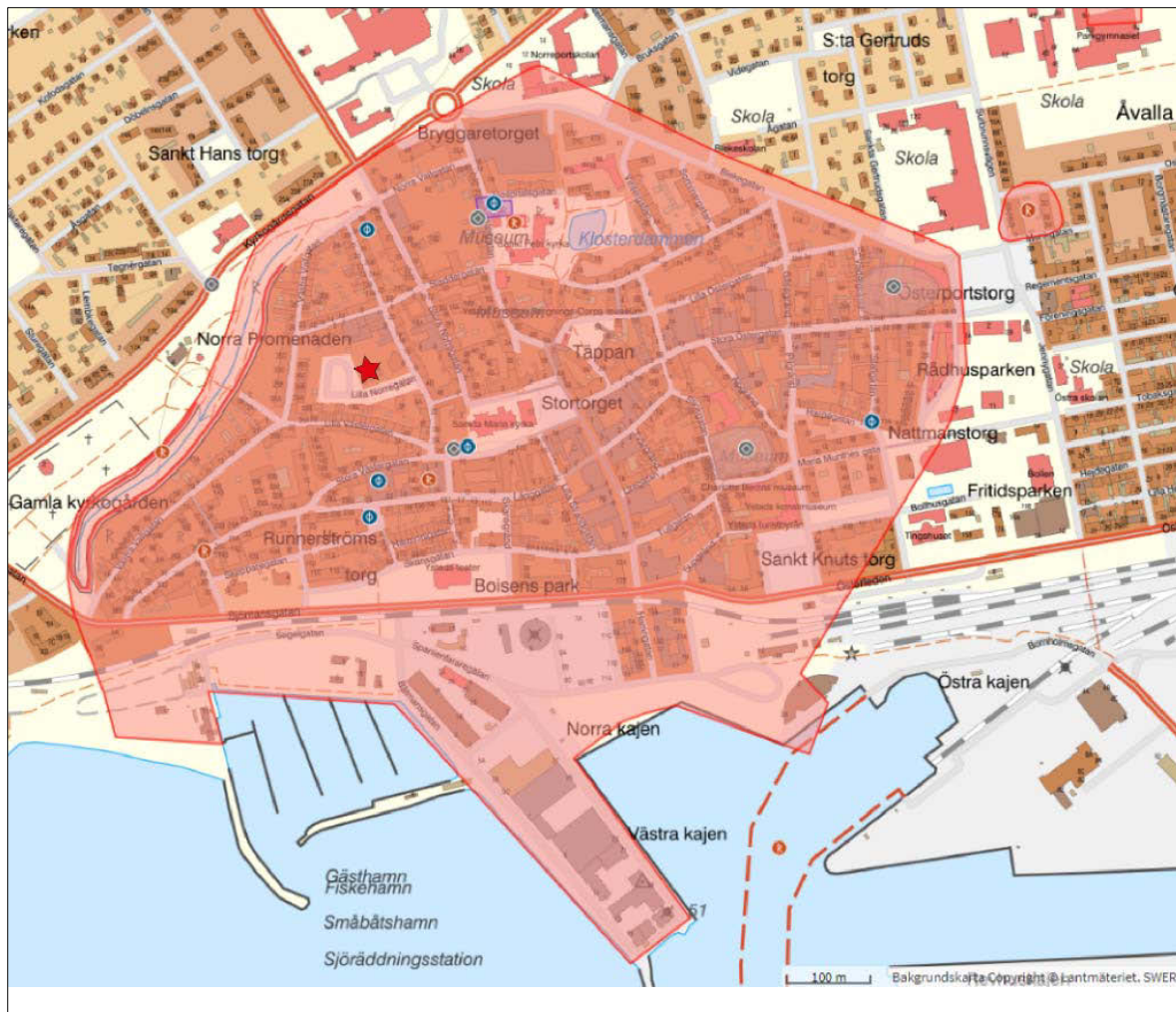
Omslagsbild: Översiktsbild på exploateringsytan.
Upphovsrätt: Där inget annat är angivet, enligt Creative Commons licens CC BY

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Inledning	2
Fornlämningsmiljö och tidigare arkeologiska iakttagelser	3
Genomförande och resultat	4
Kulturlagerstatus	6
Förslag på fortsatta åtgärder	7
Administrativa och tekniska uppgifter	8
Referenser	9
Bilagor	10
1. Beskrivning av kulturlager i borrhålen.	10
2. Undersökningsområdet.	12

Sammanfattning

- I samband med fastighetsbolaget Ottlilianas nybyggnation på fastigheten Ottliliana 49 i Ystad, utförde arkeologer från Kulturen i Lund en arkeologisk kontroll och schaktningsövervakning. Den arkeologiska kontrollen och schaktningsövervakningen företogs i enlighet med Länsstyrelsen i Skånes beslut (Lst. Dnr: 431-20129-2015 Kulturens projektnr: 61000-417).
- Exploateringsområdet låg centralt beläget inom Ystads medeltida stadsgräns, fornlämning RAÄ Ystad 50:1, L1988:3379.
- För att minimera kostnaderna för nybyggnationen och bevara fornlämningen beslutades att en alternativ grundläggning skulle tillämpas. Ett förfarande där tyngden av grunden och byggnaden vilar på pålar som borrats ner genom kulturlagerna. I den aktuella nybyggnationen borrades sammanlagt 30 hål, för foderrör och pålar.
- Vid den arkeologiska kontrollen av jordmassor från borrhålen, framkom att kulturlager sträckte sig över hela exploateringsytan. Troligtvis rör det sig om kulturlager med dateringar från förhistorisk tid och historisk tid, som dokumenterades vid två tidigare förundersökningar.

Figur 1. Ystads medeltida stad (fornlämning RAÄ Ystad 50:1, L1988:3379), med platsen för undersökningen markerad med röd stjärna.

Inledning

I samband med uppförandet av husbyggnation, i kv Ottoliana 49 i Ystad, genomförde Kulturens arkeologer en arkeologisk kontroll, samt en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. Detta företogs i enlighet med Länsstyrelsen i Skånes beslut (Lst. Dnr: 431-20129-2015, Kulturens projektnr: 61000–417). Nybyggnationen skulle uppföras som en alternativ grundläggning, ett förfarande där tyngden av huset vilar på pålar, som borrats ner i marken.

Undersökningsområdet låg centralt beläget inom Ystads medeltida stad (fornlämning RAÄ Ystad 50:1, L1988:3379), se bilaga 2 för karta över undersökningsområdet.

Fornlämningsmiljö och tidigare arkeologiska iakttagelser

Ystad ligger beläget på den skånska sydkustens böljande och öppna backlandskap, vid stranden till Östersjön. Vassaån meandrade förr i en nord-sydlig riktning, och delade på sin väg mot havet det medeltida Ystad i en öst- och en västlig halva. I den västra halvan av det medeltida stadsområdet bildar den postglaciala strandvallen efter Litorinahavet, en plåtå. Den aktuella exploateringsytan ligger väster om den nu kulverterade Vassaån, på plåtåns västra kvadrant. Med tanke på högläget och närheten till färskvatten har området utgjort ett utmärkt boplatssområde.

Ystad anses ha sitt ursprung i ett äldre fiskeläge, men redan under 1000-talet förekom aktiviteter som efterlämnade spridda lämningar (Tesch 1983b:99). Under 1200-talet omvandlas fiskeläget till en urbaniserad ort. Stadskyrkan Sankta Maria grundades under 1200-talet, ett franciskanerkonvent omkring år 1258 och Helgeandshuset omtalas år 1398. Ett Nicolaikapell omtalas år 1452 och stadens rådhus ska troligen föras till senare delen av 1300-talet (Tesch 1983a). Under 1200-talet fanns en borg nordöst om Österport. Vid mitten av 1300-talet nådde den profana bebyggelsen samma utbredning som syns på Weduvars stadskarta, från mitten av 1700-talet (Tesch 2014:14).

I kvarteret har två tidigare arkeologiska undersökningar utförts. Inför aktuell nybyggnation, företogs år 2009 en arkeologisk schaktningsövervakning i samband med en geoteknisk provborrning. Geotekniken utfördes för att göra en preliminär bedömning av lagerföljden, samt för att erhålla det totala kulturlagerdjupet (Jacobsson 2009:6). Sammanlagt togs 16 borrhöjningar, och resultaten visade på att kulturlagertjockleken inom området varierade mellan cirka 0,75 till cirka 2,40 m, med dateringar från förhistorisk tid, till medeltid och fram i historisk tid. De förhistoriska lämningarna fanns framförallt i de östra delarna vid Lilla Norregatan, med lämningar även av medeltida och efterreformatoriska bebyggelseämningar (Jacobsson 2009). År 2014 utfördes en översiktlig arkeologisk förundersökning i området för aktuell exploatering. Två schakt togs upp och grävdes på mycket begränsade ytor ner till steril mark. Resultatet av undersökningen visade på välbevarade lämningar i båda schakten, såväl kulturlager, stenläggningar och spår efter byggnader i form av raseringslager, syllstenar och golv. Keramikmaterialet indikerade att lämningarna kan dateras till 1200–1300-tal fram till 1900-tal. Kulturlagertjockleken var i båda schakten cirka 1,40 m, och av dem var cirka 1,10–1,20 m med datering kring medeltid eller tidigmodern tid (Lindberg 2014).

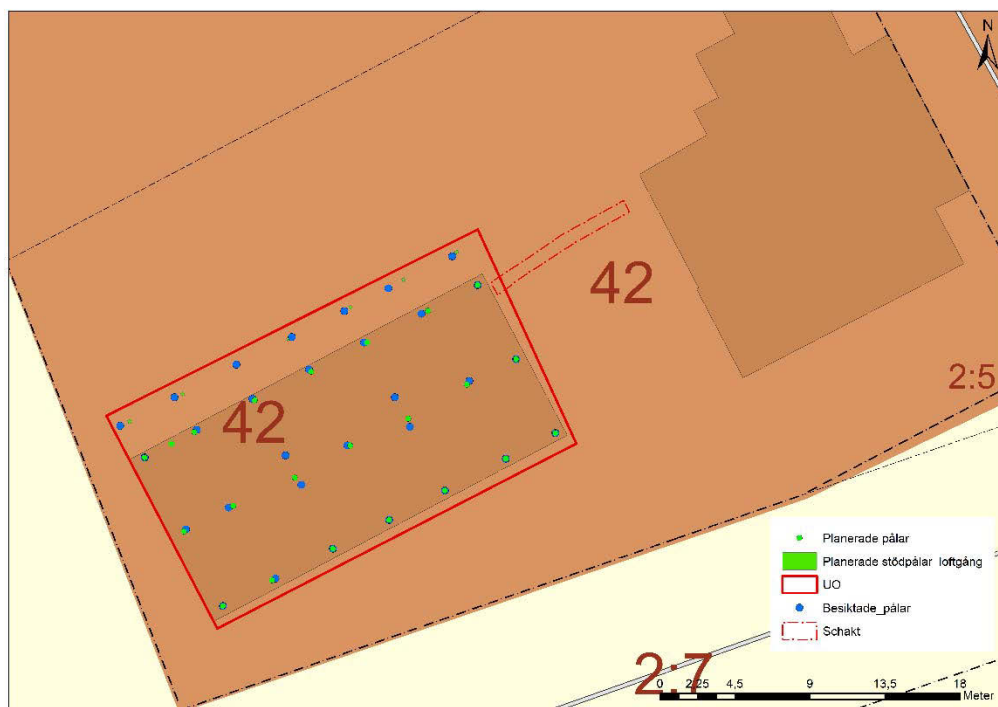
Genomförande och resultat

Nybyggnationen planerades att anläggas som en alternativ grundläggning. Ett förfarande där byggnadens tyngd vilar på, i marken nerborrade pålar. Denna metod innebär minimal schaktning, mindre påverkan på underliggande kulturlager och anses därmed vara ett kostnadseffektivt tillvägagångssätt.

Undersökningsområdet utgjordes av en cirka 350 m² stor yta, som ungefär motsvarade den tilltänkta byggnadens utbredning. Matjorden schaktades bort, ner till ett djup av cirka 0,40 m. Därefter täcktes ytan med geotextil och bärlager. Sammantaget borrades 30 stycken hål om vardera 0,22 m i diameter, för foderrör, vari pålar monterades för att bära tyngden av den nya byggnaden. Borrhålens dimensioner översteg det beslutade med 0,02 m i diameter, och placeringen av pålarna avvek något från det planerade. Dock godtogs avvikelserna efter samråd med Kulturen och Länsstyrelsen. Se figur 2 för pålplan, och bilaga 1 för kontextbeskrivning av massorna i borrhålen. Utöver schaktet för byggnaden, tillkom ett cirka 9,00 m långt och 0,80 m brett ledningsschakt, som hade ett djup på cirka 0,80 m. Sammanlagt schaktades en yta på cirka 357 m² och en volym som uppgick till cirka 146 m³. Den antikvariska insatsen bestod av en arkeologisk kontroll på ytan för nybyggnationen och en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i ledningsschaktet.

Den arkeologiska kontrollen utgjordes av en okulär besiktning av lösa massor från borrhålen. I massorna observerades kulturlager med tegel och djurben. Kulturlager observerades i borrhål över hela ytan. borrhålen påträffades steril marknivå på ett djup som varierade mellan 1,40 m–2,00 m.

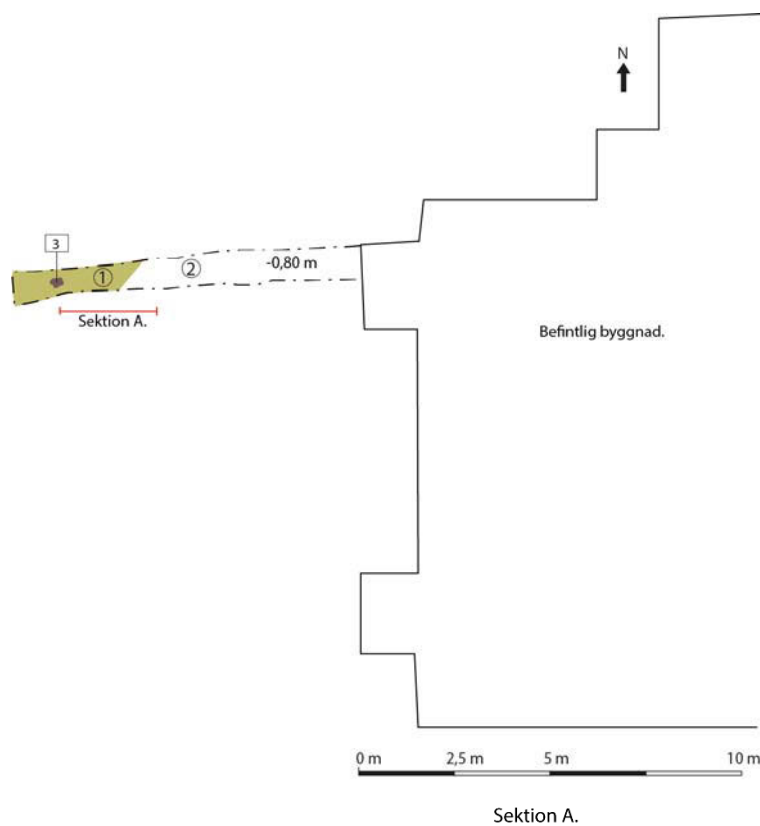
Ledningsschaktet grävdes mellan undersökningsytan och en redan befintlig byggnad. I schaktet framkom ostratifierade massor, som sannolikt var påförda i samband med anläggandet av trädgård till det befintliga huset. Utöver detta påträffades ett sentida kulturlager som troligtvis härrör från tidigare renoveringar av den befintliga byggnaden. Se figur 4 och 5 för schaktplan och sektionsritning.

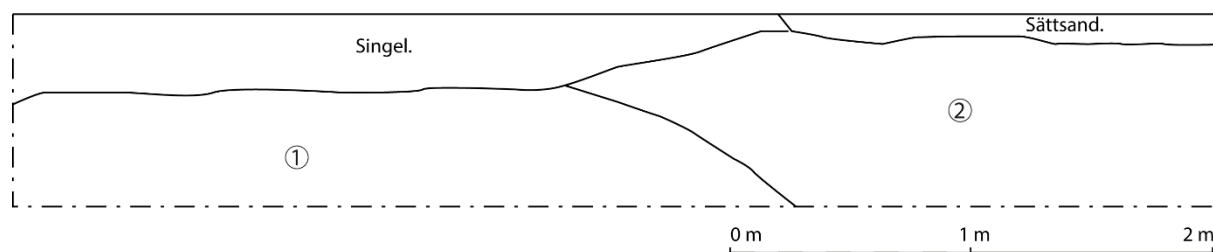
Figur 2. Pålplan över planerade pålar i grön färg och besiktade pålar i blå färg. Undersökningsområdet (UO) markerad med röd linje och ledningsschaktet med röd streckad linje. Se bilaga 1 för beskrivning av kulturlager som påträffades i borrhålen. © Lantmäteriet

Figur 3. Översikt på undersökningsytan fotograferat från nordöst. Vid slutet av en rad borrhål med foderrör står bormaskinen.

Figur 4. Schaktplan över ledningsschakt mellan nybyggnation och befintlig byggnad. Kontext 1 utgjordes av mörkbrun humös sandig lera med inslag av tegel, fajans och vitt kakel. Kulturlagren kan dateras till 1900-tal och härrör sannolikt från tidigare renovering av befintlig bebyggelse. Kontext 2 bestod av ostratifierad mörkbrun humös lera. Sannolikt är massorna påförda i samband med anläggandet av trädgård till det befintliga huset. Kontext 3 utgör resterna av en möjlig stenläggning. Schaktet nådde inte till morän nivå.

Figur 5. Sektion A i ledningsschaktet mellan nybyggnation och redan befintlig byggnad. För kontextbeskrivning se bildtext i figur 4.

Kulturlagerstatus

I enighet med resultaten från den geotekniska provborrningen år 2009, och den arkeologiska förundersökningen som företogs år 2014, bedöms kulturlagerna inom exploateringsområdet vara intakta och välbevarade, med potential för att öka kunskapsläget för Ystads medeltida stadskärna (Jacobsson 2009, Lindberg 2014).

Förslag på fortsatta åtgärder

För att en alternativ grundläggning ska vidhållas där fornlämningen skonas, bör framtida vidare ingrepp undersökas.

Administrativa och tekniska uppgifter

Länsstyrelsens dnr	431-20129-2015
Fornlämningsnr	RAÄ Ystad 50:1
Lämningsnr, fornreg	L1988:3379
Kulturens projektnr	61000-417
Trakt/kvarter/fastighet	Otttiliana 49
Stad	Ystad
Kommun	Ystad
Län	Skåne
Typ av exploatering	Nybyggnation
Uppdragsgivare	Fastighetsbolaget Otttiliana 49
Typ av undersökning	Arkeologisk kontroll och schaktningsövervakning
Ansvarig institution	Kulturen
Fältarbetsledare	Jan Kockum
Övrig personal	Krister Kåm Tayanin
Fältarbetstid	2017-01-23–2017-03-14
Fälttid, arkeolog, tim	13h

Yta, m ²	357 m ²
Kubik, m ³	146 m ³

Fyndmaterial	Inga fynd tillvaratogs
Ritning, dokumentation	3 st A3 ritfilm: 1 sektionsritningar skala 1:20, 2 planritning skala 1:100
Foto	7 digitala fotografier
Analys	
Arkivmaterial, förvaring	Kulturens LA-arkiv under fastighetsbeteckningen Otttiliana 49, Ystad kommun

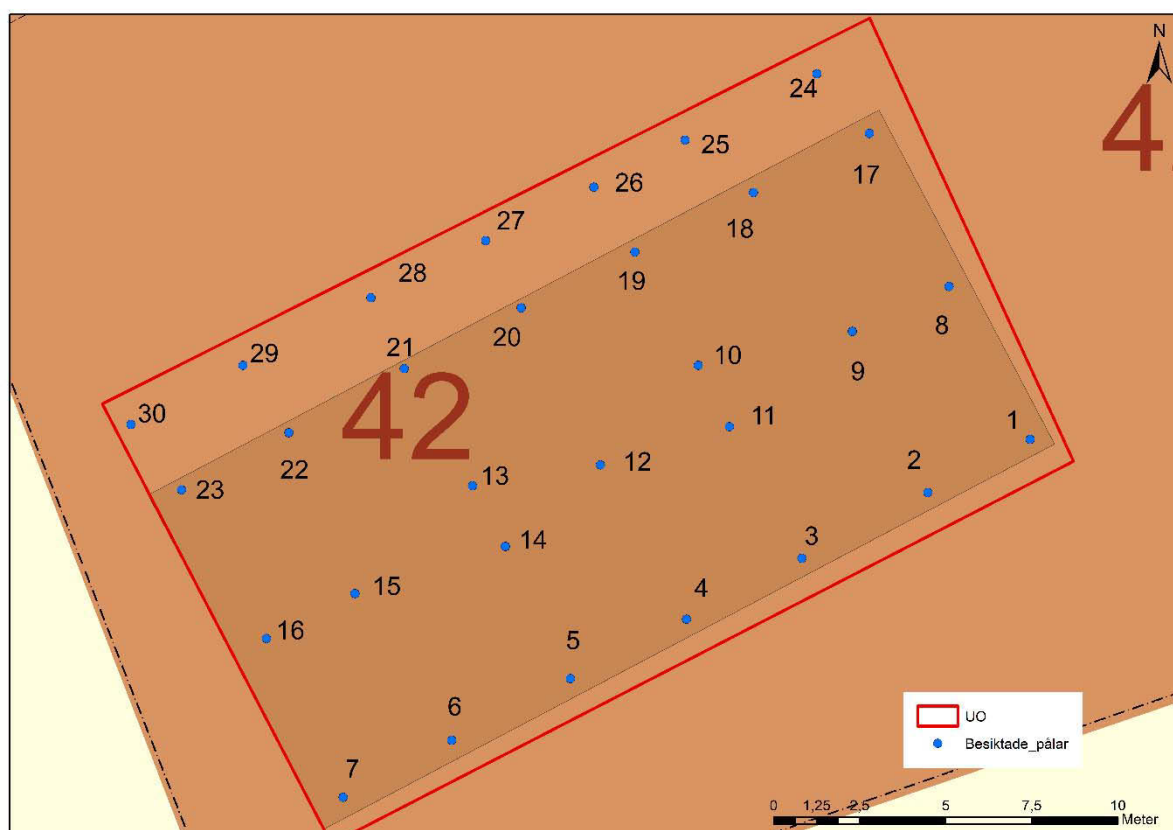
Referenser

- Jacobsson, B. 2009. Kvarteret Ottiliana. Ystad. Skåne. RAÄ 50, Ystad kommun. Arkeologisk förundersökning genom schaktningsövervakning i samband med geoteknisk undersökning, 2009. Uv syd rapport 2009:16.
- Lindberg, S. 2014. Kv Ottiliana 49, Ystad. Skåne, Ystad stad och kommun, kv Ottiliana 49, fornlämning Ystad 50. Översiktlig arkeologisk förundersökning 2014. UV Rapport 2014:164. Riksantikvarieämbetet.
- Tesch, S. 1983a. Ystad I. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Rapport Medeltidsstaden 44. Stockholm.
- Tesch, S. 1983b. Ystad II – en omlandsstudie. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Rapport Medeltidsstaden 45. Stockholm.
- Tesch, S. 2014 Ystad revisited. Nya arkeologiska perspektiv på ett gammalt sjörövare- och lurendrejarnäste, trettio år efter projektet Medeltidsstaden. Uppsala.

Bilagor

1. Beskrivning av kulturlager i borrhålen.

Den arkeologiska kontrollen av kulturlagerna i borrhålen utgjordes av en besiktning av de massor som välde fram under borrhålets gång. De djupmått som anges på steril marknivå och kulturlager är därför endast uppskattade. I fältdokumentationen av borrhålen anges den sterila marknivån och utmärkande inslag eller drag i kulturlagerna.

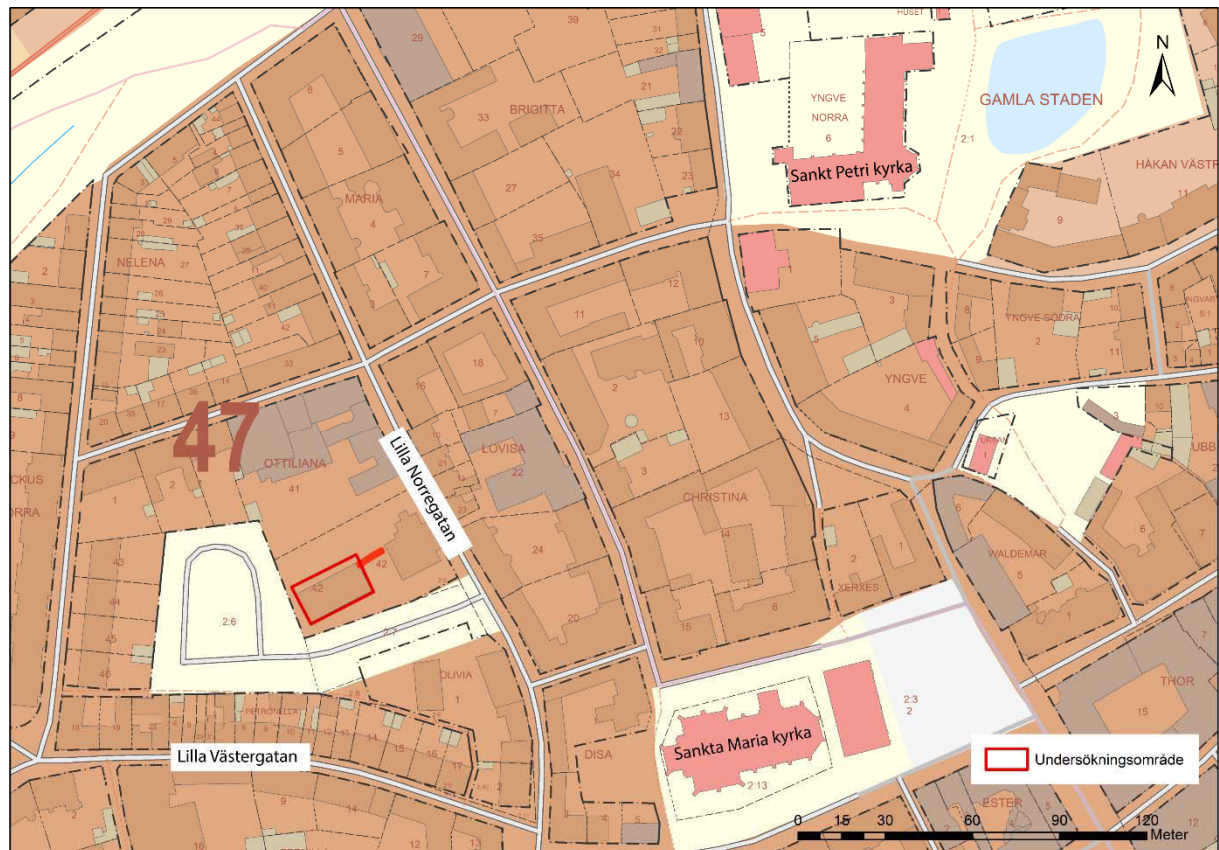

Pålplan med numrering av borrhål. Undersökningsområdet (UO) markerad med röd linje.

- Borrhål 1. Sand.
- Borrhål 2. Vid cirka 1,60 m djup, framkom ljus steril sand.
- Borrhål 3. Vid cirka 1,60 m djup framkom sten.
- Borrhål 4. Vid cirka 2,00 m djup framkom ljus steril sand.
- Borrhål 5. Vid cirka 1,40 m djup framkom ljus steril sand.
- Borrhål 6. Vid cirka 0,75 m djup framkom ljus sand och tegel.

- Borrhål 7. Vid cirka 0,70 m djup framkom ljus sand och tegel.
- Borrhål 8. Vid cirka 0,75 m djup framkom ljus steril sand.
- Borrhål 9. Vid cirka 1,50 m djup framkom ljus steril sand.
- Borrhål 10. Vid cirka 0,50 m djup framkom tegel, den sterila ljusa sanden påträffades på cirka 1,90 m djup.
- Borrhål 11. Vid cirka 0,50 m djup framkom tegel, den sterila ljusa sanden påträffades på cirka 1,90 m djup.
- Borrhål 12. Kulturlager ner till ett djup av cirka 1,85 m, där ljus steril sand framkom.
- Borrhål 13. Vid cirka 1,50 m framkom mörk lera, därefter påträffades ljus steril sand på ett djup av cirka 1,90 m.
- Borrhål 14. Vid cirka 1,50 m framkom mörk lera, därefter påträffades ljus steril sand på ett djup av cirka 1,90 m.
- Borrhål 15. I borrhålet framkom kulturlager med tegel, sand, kalkbruk och sten mot botten av hålet.
- Borrhål 16. På cirka 1,90 m djup framkom ljus steril sand.
- Borrhål 17. I borrhålet framkom kulturlager med inslag av sten och tegel ner till ett djup av cirka 1,85 m, därefter framkom ljus steril sand.
- Borrhål 18. På ett djup av cirka 1,85 m framkom ljus steril sand och lera.
- Borrhål 19. Vid cirka 0,50 m djup framkom kulturlager med ett stort inslag av tegelsmul. Mörkbrun steril sand framkom vid 1,8 m djup.
- Borrhål 20. Vid 1,80 m djup framkom mörk lera.
- Borrhål 21. Kulturlager med en djurtand framkom ner till ett djup av cirka 2,00 m, där ljus steril sand framkom.
- Borrhål 22. Ned till ett djup av cirka 1,30 m, framkom kulturlager med inslag av tegel.
- Borrhål 23. Ned till ett djup på cirka 1,85 m, framkom kulturlager, där en handsmidd spik påträffades. Därefter framkom ljus steril sand.
- Borrhål 24. Vid cirka 2,00 m djup framkom ljus steril sand.
- Borrhål 25. Vid cirka 2,00 m djup framkom ljus steril sand.
- Borrhål 26 vid cirka 1,70 m djup framkom mörkbrun steril sand.
- Borrhål 27. vid cirka 1,80 m djup framkom mörkbrun steril sand.
- Borrhål 28. Vid cirka 1,80 m djup framkom ljus steril sand.
- Borrhål 29. Vid cirka 1,90 m djup framkom gråsvart lera.
- Borrhål 30. Vid cirka 1,00 m djup påträffades en stor sten eller betong.

2. Undersökningsområdet.

Undersökningsområdet markerat i rött © Lantmäteriet.